

Dick van der Wateren

Dick van der Wateren is wetenschapper en docent natuurkunde, nl&t en makeronderwijs aan het ECL in Haarlem. Hij blogt over onderwijs (www.dickvanderwateren.nl en www.onderzoekonderwijs.net) en schrijft en blogt voor Van Twaalf tot Achttien, Didactief, Onderwijscoöperatie en HetKind. E-mail: dickvanderwateren@mac.com.

#Onderwijs2032

Een curriculum van Grote Vragen

Vorig jaar november lanceerde staatssecretaris Sander Dekker zijn programma **#Onderwijs2032**. Veel mensen zagen dit als een belangrijke stap voor het onderwijs, een mogelijk begin van werkelijke verbeteringen. Niettemin zijn er volgens Dick van der Wateren redenen om dit programma kritisch te volgen. Hij doet voorstellen voor de inhoud van het nieuwe curriculum en voor de wijze waarop het - permanent - ontwikkeld zou kunnen worden.

#Onderwijs2032 beoogt, onder leiding van Paul Schnabel, een curriculum te ontwerpen naar aanleiding van de vraag 'Hoe kunnen we kinderen die nu naar school gaan, zo goed mogelijk voorbereiden op de samenleving en arbeidsmarkt van 2032?'. Inmiddels heeft het programma de brainstormfase achter de rug en is het de dialoogfase ingegaan rond vragen als:

- Wat leer je op de school van de toekomst?
- Hoe kun je op school worden voorbereid op (nog niet bestaande) beroepen?
- Wat moet je kunnen om te kunnen (blijven) leren?
- Welke kennis en vaardigheden leer je op de school van de toekomst?
- Hoe kun je je ontwikkelen tot actieve, verantwoordelijke en sociale burger?
- Welke digitale vaardigheden en houding heb je nodig voor de toekomst?
- Welke kennis, vaardigheden en houding heb je nodig in een geglobaliseerde wereld?
- Wat kun je op school leren om je capaciteiten, talenten en interesses te ontdekken en ontwikkelen?
- Wat kan de school je leren om zelfbewust en met zelfvertrouwen eigen keuzes te maken?
- Hoe kan de school creatief denken en ontwerpvaardigheden stimuleren?

Stuk voor stuk vragen die ertoe doen, maar een aantal vragen die er nog meer toe doen, worden in het kader van *#Onderwijs2032* vooralsnog nog niet gesteld. Allereerst is dat de vraag naar het doel van onderwijs, het 'waartoe'. Een andere niet-gestelde vraag is of we onder curriculum uitsluitend moeten verstaan de inhoud van wat kinderen en jonge mensen moeten leren.

Bovendien gaan de vragen uit van enkele impliciete vooronderstellingen, die echter discutabel zijn. De eerste vooronderstelling is dat het hoge tempo waarin de technologie zich ontwikkelt, de belangrijkste reden is om het curriculum opnieuw te ontwikkelen dan wel aan te passen aan de 21ste eeuw. De tweede impliciete vooronderstelling is dat we kunnen voorspellen welke kennis en vaardigheden voor de maatschappij van de toekomst nodig zijn. Een andere vooronderstelling - geformuleerd door Sander Dekker, de opdrachtgever van *#Onderwijs2032* - is dat het onderwijs dient om de concurrentiepositie van Nederland op de wereldmarkt te versterken.

Geen lapwerk, maar een degelijk bouw- werk

Wat zien we nu gebeuren? Zoals te voorspellen was, zagen we in de brainstormfase allerlei mensen zich in de discussie mengen met soms hele goede en soms halfbakken bijdragen, die allemaal een ding gemeen hebben: het zijn kleine aanpassingen die de kern van waar onderwijs over gaat, niet veranderen. Zo was er een boswachter die vond dat kinderen meer naar buiten moeten, de natuur in. Op Twitter kwamen de nodige *21st century skills* langs, filosofie op het vmbo, alle kinderen leren programmeren (waar Dekker ook enthousiast over is), iedere school een 3D-printer, iPadscholen, retorica bij Nederlands, Frans afschaffen en al het onderwijs in het Engels, Latijn afschaffen op het gymnasium (sic). Iedereen houdt er zo zijn eigen boodschappenlijstje op na.

Prima allemaal, maar het raakt niet de kern waarom het gaat. Ik wil absoluut niet zuur doen of cynisch. Integendeel, ik ben heel enthousiast over deze nieuwe ontwikkelingen. Maar ik zie maar heel weinig mensen nadenken op de schaal van het on-

derwijs als geheel, op een manier die ons werkelijk verder helpt.

Iemand die dat wel doet, is Gert Biesta, onderwijspedagoog en hoogleraar onderwijs aan Brunel University London. In zijn recente boek 'Het prachtige risico van onderwijs' - en in eerdere publicaties - stelt hij de vraag naar het doel van onderwijs centraal, een vraag die in bijna alle discussies over onderwijsvernieuwing angstvallig vermeden wordt. Ik stel voor dat we zijn uitgangspunten over goed onderwijs als startpunt nemen voor onze gedachten over een nieuw curriculum.

Het huidige curriculum wordt vooral bepaald door wat voor de maatschappij nuttig is. Dat lijkt nog erger te worden nu landen op de wereldmarkt strijden om de eerste plaats op bijvoorbeeld dePISA-ranglijst. Daarbij wordt goed onderwijs op een strikt economische manier gedefinieerd, staat aanpassing van het individu aan de maatschappij voorop en niet de persoonlijke vorming. In die economische benadering is voornamelijk plaats voor datgene dat meetbaar is, met name rekenen/wiskunde en taal. Testen en afrekenen spelen in deze visie dan ook een grote rol.

Een nieuw curriculum

Ik pleit voor een curriculum voor goed onderwijs volgens de definitie van Gert Biesta. Hij stelt dat goed onderwijs drie domeinen omvat - kwalificatie, socialisatie en subjectivering - en evenwichtig verdeeld is over die drie domeinen. Kwalificatie is het onderwijzen van kennis en vaardigheden die je in je volwassen leven nodig hebt. Dit domein domineert in het huidige onderwijs. Socialisatie is de vorming tot lid van een gemeenschap en de kennismaking met de tradities en praktijken ervan (bijv. sociaal-politiek, cultureel, religieus, professioneel). Subjectivering ten slotte is persoonlijke vorming tot een autonoom, verantwoordelijk en kritisch individu.

Voor mij als onderwijzer is het de uitdaging om voortdurend een balans te vinden tussen deze drie

domeinen. Soms kan ik besluiten dat een van de drie domeinen tijdelijk belangrijker is, bijvoorbeeld wanneer ik mijn leerlingen moet helpen omgaan met vrijheid en verantwoordelijkheid. Op een ander moment, bijvoorbeeld in de examenperiode, kan kwalificatie tijdelijk de overhand krijgen. Maar op de lange termijn moet ik deze drie domeinen in evenwicht houden. Zo zijn mijn lessen een voortdurend spel met deze drie domeinen.

Om dat te bereiken is een 'existentieel curriculum' nodig, dat volgens Biesta '... het kind de kans [geeft] om in de wereld te komen. Dat is de taak van de school: niet bij jezelf blijven, maar buiten jezelf komen, in een plurale wereld. Het is jouw levenstaak om [...] een volwassen relatie aan te gaan met de ander en het andere' (Biesta, 2014).

Een existentieel curriculum is, met andere woorden, een curriculum dat vooral kijkt welke mogelijkheden verschillende vakken en vakgebieden bieden voor leerlingen om (aspecten van) de wereld te ontmoeten. Daarbij verstaan we onder wereld alles wat buiten de persoon bestaat, zowel de fysieke als de sociale wereld en zowel op kleine als op grote schaal. Het is de uitdaging om een curriculum te bedenken waarbij ook in de 'harde' vakken aan deze voorwaarde wordt voldaan. Ik denk dan aan een omvattend kader waarbij wat we onze kinderen onderwijzen, in verband wordt gebracht met de grote verhalen over het universum, de Aarde en de mensheid. Die gaan over vragen die mensen al heel lang stellen, zoals het ontstaan van het heelal, de Aarde, het leven, de mens en de zin van het bestaan. Vragen over arm en rijk, honger en overvloed, natuurrampen, oorlog en vrede.

Zo kan een curriculum ontstaan dat werkelijk relevantie heeft voor onze leerlingen, iets dat nu in hoge mate aan ons onderwijs ontbreekt. Mijn ideale curriculum is dan beslist niet een centrale en tot in details voorgeschreven canon, maar een verhaal waarin de grote lijnen worden aangegeven, die op lokaal niveau worden uitgewerkt

binnen de plaatselijke context en behoeften. Dat houdt meteen ook in dat de kwaliteitsbeoordeling en -bewaking op lokaal niveau plaatsvinden.

Grote Vragen

Wat mij betreft gaat het in het huidige onderwijs te veel over de antwoorden en veel te weinig over de vragen. We belonen de leerlingen die de 'goede' antwoorden geven (die in het antwoordenboekje staan) en stimuleren te weinig de leerlingen die lastige en interessante vragen stellen. Die vragen hebben niet altijd een eenduidig antwoord, maar zijn wel de vragen waarmee we onze kennis vergroten.

Ik wil nadenken over een curriculum dat niet is gebouwd op een centraal vastgelegde canon van kennis en vaardigheden, maar op een collectie vragen zoals de mensheid die in de loop van haar geschiedenis en tot de dag van vandaag stelt. Omdat mensen steeds nieuwe vragen stellen, kan die collectie blijven groeien. Vragen kunnen we gedurende ons hele leven opnieuw stellen en zo kunnen we een curriculum van vragen opbouwen vanaf het begin van de basisschool tot het eind van het voortgezet onderwijs. Dezelfde vragen keren regelmatig terug en, naarmate de kennis en vaardigheden van onze leerlingen toenemen, worden ze op een steeds hoger niveau onderzocht.

Daarbij gaat het niet om de vraag welke *21st century skills* nodig zijn, of de vraag hoe het onderwijs kan helpen de concurrentiepositie van Nederland op de wereldmarkt te verbeteren. Goed onderwijs moet bijdragen aan de vorming van jonge mensen tot volwassen deelnemers aan een democratische maatschappij. En daarmee is een goed curriculum meer dan alleen de inhoud die kinderen en jongeren moeten leren.

Grote Vragen of essentiële vragen zijn vragen die gaan over oorsprong, betekenis, ethiek en zingeving. Het zijn bijvoorbeeld vragen over het ontstaan van het universum, het zonnestelsel, de

Het huidige curriculum wordt vooral bepaald door wat voor de maatschappij nuttig is

Aarde, het leven, de mensheid. Vragen over de zin van het bestaan, over menselijke relaties, taal en communicatie, technologie. Ethische vragen over goed en kwaad, arm en rijk, de relatie mens en natuur. Vragen die beginnen met waarom, waardoor, wat, als en hoe, naast wie, wat, waar en wanneer.

Wanneer we meteen de antwoorden geven, zoals in veel lesmethoden gebeurt, slaan we de deur naar het leerproces dicht. Goede vragen - vooral wanneer leerlingen die zelf hebben bedacht - openen talloze deuren naar rijke vergezichten. Eén simpele vraag kan de start zijn van een project waarbij verschillende vakken betrokken zijn, zodat kinderen veel meer kunnen leren dan wanneer we hen alleen de vragen en antwoorden uit een leerboek aanbieden.

Die vragen zijn relevant, niet alleen omdat ze ons leren hoe het universum, het leven en de mensheid zijn ontstaan en functioneren, maar ook omdat ze licht werpen op recente en toekomstige ontwikkelingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, grondstoffen, voedsel, armoede en welvaart, oorlog en vrede. De vragen staan niet op zichzelf. Om ze te kunnen onderzoeken, is het belangrijk om inzicht te krijgen in de samenhangen tussen verwante domeinen, zoals filosofie, ethiek, sociaalwetenschappelijk, natuurwetenschappelijk en wiskundig denken, design, technologie, taal en communicatie, kunst, sport, enzovoort.

Wanneer jonge mensen leren de juiste vragen te stellen, wordt het onderwijs voor hen relevant. De kunst van vragen stellen maakt hen auto-

noom, omdat ze daarmee niet afhankelijk zijn van informatie die hen wordt aangeboden, maar die informatie zelfstandig kritisch kunnen toetsen. Bovendien is vragen stellen de basis van creativiteit en het bedenken van oplossingen.

Een curriculum van Grote Vragen kan zo een belangrijke bijdrage zijn in de ontwikkeling van jonge mensen, zowel voor wat betreft hun kennis en vaardigheden, als hun rol in een democratische maatschappij en hun persoonlijke vorming tot kritisch en autonoom individu.

Is een nieuw curriculum genoeg?

Vorig jaar plaatste Jelmer Evers op www.OnderzoekOnderwijs.net de *post* 'Is een nieuw curriculum genoeg?' Jelmer stelt het proces van curriculum-ontwikkeling voor als 'een permanente openbare beta waarbij de oplevering van een nieuw curriculum steeds als nieuwe mijlpaal dient.' Uitvoerders zijn ontwikkel- of design-gemeenschappen van leraren die in vakoverstijgende samenwerkingsverbanden werken aan een alomvattend curriculum. Die 'permanente openbare beta', een *open source* curriculum dat voortdurend in ontwikkeling is en continu aan de praktijk wordt getoetst, is een van de baanbrekende aspecten van dit voorstel. Het tweede is de collectieve autonomie van leraren, die we al uit 'Het Alternatief' (Kneyber & Evers, 2013) kennen. En het derde is het impliciete voorstel om van het curriculum een existentieel curriculum te maken, waarbij vakoverstijgende verbanden worden gelegd.

Het lijkt me dat de aanpak die Jelmer hier voorstelt aan Biesta's criteria van goed onderwijs voldoet. Bovendien lost het naar mijn mening in een klap een aantal problemen in het onderwijs op. Het eerste is het probleem dat de inhoud en de kwaliteit van het onderwijs nu worden bepaald door hogere bestuurslagen. Daarbij is de nadruk steeds meer op het economische en maatschappelijke nut van onderwijs komen te liggen en minder op de persoonlijke vorming. Het tweede, dat net als

het vorige samenhangt met een neoliberale visie op onderwijs, is de overdreven waarde die wordt toegekend aan de meetbaarheid van onderwijsresultaten. Het gevolg is dat onderwijs geleidelijk reduceert tot datgene dat meetbaar is. Het derde is het probleem dat veel vernieuwingen in het onderwijs, voorgesteld als verbeteringen en oplossingen voor vermeende problemen, van bovenaf worden opgelegd. Vaak ontbreekt het de 'vernieuwers' aan kennis en deskundigheid op het gebied van de onderwijspraktijk, met de bekende rampzalige gevolgen. Dit alles belemmert de professionele ontwikkeling van leraren, omdat ze zijn teruggebracht tot uitvoerders.

Het vierde, daarmee verwante, probleem is het grote aantal, hierboven al genoemde, heel- en halfbakken ideeën van mensen die zelf nooit (of lang geleden) voor de klas hebben gestaan. Vaak heel goed bedoelde, maar weinig realistische voorstellen van ouders, die bezorgd zijn over het onderwijs dat hun kinderen krijgen. Daar moeten we zeker serieus naar luisteren, maar leraren zijn toch echt degenen die bij uitstek weten wat wel en niet werkt in de klas. Daarnaast zijn er de talloze bedrijven, adviesbureaus en instellingen die voor veel geld cursussen en producten aanbieden die problemen in het onderwijs zouden kunnen oplossen. Daarbij zitten fantastische instellingen, zoals de Stichting LeerKracht, maar ook veel neuromythologische onzin, zoals de bekende breintrainingen. Ook hier geldt weer: leraren zijn de eerst aangewezenen om te bepalen hoe een nieuw curriculum eruit moet zien en hoe het kan worden ingevoerd.

Regelmatig horen we oproepen - nu weer van de staatssecretaris en pas ook nog van de Onderwijsraad (2014) - om meer aandacht te schenken aan *21st century skills*, waaronder dan wordt verstaan probleemoplossend vermogen, kritisch denken, creativiteit, sociale vaardigheden, culturele sensitiviteit en digitale geletterdheid. Los van het feit dat dit - op de laatste na - vaardigheden zijn die zo oud zijn als de mensheid zelf, moeten we er bovendien niet aan denken dat die *skills* straks

ook weer door Cito getoetst gaan worden. Ook de manier waarop ze moeten worden ingevoerd, voor- spelt weinig goeds: commerciële curriculumontwik- kelaars staan al weer klaar om ons, arme leraren, uit de brand te helpen.

Curriculumontwikkeling

Jelmers voorstel voor het proces van curriculum- ontwikkeling ziet er als volgt uit:

1. Het zwaartepunt en de verantwoordelijkheid komt bij docenten te liggen. Zij bepalen de inhoud van het curriculum. Zij zijn immers het meest deskundig op hun eigen vakgebied en kunnen het beste overzien hoe zich dat tot andere vakgebieden verhoudt.
2. Ook de verantwoordelijkheid voor de kwaliteitscontrole komt bij docenten te liggen, zoals bij andere beroepsgroepen gebruikelijk is.
3. De door Jelmer genoemde ontwikkel- of designgemeenschappen vormen de natuurlijke organisatievorm voor leraren, zowel binnen scholen als binnen samenwerkingsverbanden van scholen. Zulke designgemeenschappen kunnen werken als een open source platform zoals Github dat is voor softwareontwikke- laars.
4. Omdat het curriculum als open source wordt ontwikkeld, lost dat meteen het probleem op van de veel te dure, beperkte en snel verou- derende schoolboeken, die door uitgevers op de markt worden gebracht. Niet de uitgevers bepalen dus de inhoud van het onderwijs, maar leraren in samenwerking met andere maatschappelijke partijen.
5. Het door Jelmer Evers voorgestelde curri- culum omvat alle drie domeinen van Biesta. Door ook het derde domein (subjectivering) erbij te betrekken - iets wat de Onderwijsraad bijvoorbeeld niet doet - wordt het curriculum werkelijk relevant voor jonge mensen.
6. Formatieve en summatieve toetsing, inclusief

de eindexamens, zijn een integraal deel van dit alles omvattende curriculum.

7. Het alom geprezen, maar in de praktijk nauwelijks gefaciliteerde, levenslang leren is een integraal onderdeel van de permanente curriculumontwikkeling zoals Jelmer Evers die voorstelt. En ook lerarenopleidingen zijn in dit voorstel geïntegreerd.
8. Jelmer pleit voor een substantiële innova- tiepot voor docenten, scholen en ontwikkel- gemeenschappen, die direct de beschikking moeten hebben over deze fondsen.
9. De Onderwijscoöperatie zou de spil moeten worden van curriculumvernieuwing.

Dit alles klinkt mij als muziek in de oren. Ik zie vergezichten van *edcamp*s van alfa-, beta- en gammadocenten die vakoverstijgende curricula ontwikkelen die werkelijk relevant zijn voor jonge mensen die in deze tijd opgroeien. Ik hoop daar een bijdrage aan te kunnen geven. ■

Literatuur

- Biesta, G.J.J. & Priestley, M. (2013). A curricu- lum for the twenty-first century? In: *Reinven- ting the curriculum. New trends in curriculum policy and practice*, edited by Mark Priestley and Gert J.J. Biesta. London: Bloomsbury.
- Biesta, G. (2015). School, laat de maatschap- pij buiten. Haal de wereld binnen. Zie: [http:// hetkind.org/2014/05/22/longread-gert-biesta-school-laet-de-maatschappij-buiten-haal-de-wereld-binnen-2/](http://hetkind.org/2014/05/22/longread-gert-biesta-school-laet-de-maatschappij-buiten-haal-de-wereld-binnen-2/)
- Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.
- Kneyber, R. & Evers, J. (2013). *Het Alterna- tief: Weg met de afrekencultuur in het onder- wijs!* Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Onderwijsraad (2014). *Een eigentijds curricu- lum*. Den Haag: Onderwijsraad.